

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մուկղէնի տակ.—Անգլիան Մեծաւոր Արեւիգում:

Հեռաւոր Արեւելքում պատմական ահեղ ընդհարումը կարծես մօտենում է իր վախճանին և Մուկղէնի տակ վճռում է երկրագնդի այդ մասի ապագան: Երկարատե նախապատրաստական շրջանից յետոյ, յունուարի կիսից սկսեց զարգանալ ահագին բանակների մեծ ճակատամարտը: Յունուարի 12-ին գններալ Կուրոպատկինը եօթներորդ անգամ փորձեց նախադարձակուող լինել. գններալ Գրիպպենբերգը սկզբում նոյնիսկ յետ մղեց ճապոնացիներին, սակայն 16-ից ուսները ստիպուեցին թողնել Մանդիպուն ահագին կորուստով (397 օֆիցեր և 13,800 զինուոր): Այնուհետև ճապոնացիները մեծ ճարպիկութեամբ և շմեցնող արագութեամբ ու թափով սկսեցին երևան հանել ճապոնական գլխաւոր շտաբի պետ՝ գններալ Կոդամայի ծրագիրը: Օյաման ունենալով իր ձեռքի տակ Օկուի, Նոդզուի, Կուրոկիի և Նոգիի նման տաղանդաւոր զօրավարներ կարճ միջոցում զարգացրեց՝ ուսաց բանակը Մուկղէնի տակ շրջափակելու յանդուգն ծրագիրը: Ճապոնացիները յանկարծ երևացին Մուկղէնից 245 վերստ հիւսիս, երկաթուղու վրայ: Փետրուարի 16-ին նրանք երևացին Մուկղէնից արեւմուտք և գրաւեցին Սինմիտին: Միայն այդ ժամանակ Կուրոպատկինը տեսաւ որ ճապոնացիները շրջապատել են իր բանակի արեւմտեան թևը: Օկուի բանակի առաջապահ մասը երևաց Լեաօլէի ափին, Կալահամա տեղում, փետրուարի 16-ին և մի օրում ճեպլնթաց քայլով արաւ 50 վերստ և հասաւ փետրուար 17-ին Սալինպու, Մուկղէնից 18 վերստ դէպի արեւմուտք: Միաժամանակ հարաւից և հարաւ-արեւելքից Նոդզուն և Կուրոկին էին յարձակւում ուս բանակի վրայ: Փետրուար 23-ին արդէն ուսաց բանակը յետ էր մղուած Շախէ գետից հիւսիս, ստիպուած էր թողնել նաև Սունխէի հարաւային ափը, այնպէս որ այդ օր Մուկղէն-Պարբինեան երկաթուղային գծից դէպի ա-

արևմուտք և Պոնտի գետի ամբողջ ձախ ափը ճապոնացիների ձեռքում էր: Փետրուարի 23-ին Նոգի մտաւ Մուկդէն և, կանգ չառնելով այդտեղ, դիմեց դէպի հիւսիս, ուսնների նահանջումն արգելելու նպատակով: Միւս օրը փետրուարի 25-ին, առաւօտեան ժամի 10-ին ճապոնացիները գրաւեցին պատմական Մուկդէնը: Կուրուկին նախընթաց օրը արդէն հասել էր Մուկդէնից արեւելք և գրաւել Ֆուշունը և Տիտան: Այդպիսով, Կուրուպատկինի անագին բանակը շրջապատուած է, և նա այժմ աշխատում է կտրել այդ զարհուրելի օղակը և յետ նահանջել դէպի Տելին...

Ծովի վրայ հակառակորդները դեռ հեռու են ընդհարումից: Փետրուարի 2-ին Լիբաւայից Հեռաւոր-Արեւելքի ջրերն ուղևորուեց ուսաց երրորդ Պաղաղ-ովկեանոսեան նաւատորմիդը, ծովակալ Ներոգատովի հրամանատարութեամբ, իր կազմի մէջ ունենալով 4 զրահակիր, մի հին յածսնաւ, 2 օժանդակ յածսնաւեր, մի փոխադրանաւ և ածխակիր նաւեր: Ծովակալ Բոժեսովենսկին Մաղադասկար կղզու ջրերում պէտք է սպասի Ներոգատովին, որ հաղիւ թէ տեղ հասնի մայիսի սկզբներում: Այդքան ժամանակ ֆրանսիական ջրերում ուսաց ուղմանաւերի ապաստանելը անկասկած պէտք է գրգռի ճապոնացիներին, որոնք, երևի, կը բողոքեն Դէլկասէի այդ կերպ «չէզոքութիւն» պահպանելու եղանակի դէմ...

* *

Մինչդեռ Մուկդէնի տակ հարիւր հազարաւոր զոհերի արիւնքով են քացւում Հեռաւոր Արեւելքի պատմութեան նոր էջերը և Ծագող Արեւակի ճառագայթներն են ուժգին լուսաւորում մեր դժբախտ երկրագնդի այդ մասը, Մերձաւոր Արեւելքում ևս կեանքը ապագայ մեծ փոփոխութիւնների նշաններ է ցոյց տալիս: Եւ, ինչպէս երևում է, վերջիվերջոյ Մեծ-Բրիտանիայի ազդեցութիւնը պէտք է յաղթող հանդիսանայ այդ մասում: Ռուս-ճապոնական պատերազմը, պէտք է ասել, բաւական նպաստաւոր էր այդ երևոյթի զարգացման համար:

Օգտուելով ներկայ պատերազմի շփոթութիւնից՝ սուլթանը ոչ միայն ուժեղացրեց իր ցամաքային և ծովային սպառազինութիւնը, այլև՝ բեֆորմներ մտցնելու փոխարէն, Մակեդոնիայում նորանոր զօրքեր մտցրեց, բնաւ ուշադրութիւն չդարձնելով «բեֆորմներին» աւստրո-ունգարական ծրագրի վրայ: Եւ Մակեդոնիան նորից պատրաստուած է գէնքի դիմելու: Անգլիան է այժմ իր ձեռքը վերցնում մակեդոնական հարցի լուծումը:

Մակեդոնական հարցի առիթով Լոնդոնում վերջերս կայա-

ցել է մի ժողով, մեծ մասամբ պարլամենտի անդամներից, լորդ Ստենմորի նախագահութեամբ։ Այդ ժողովը գտել է որ Անգլիան վերջապէս պէտք է իր վրայ վերցնի թիւրքական գործերի մէջ միջամտելու նախաձեռնութիւնը։ Հեռագրներից իմանում ենք, որ Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանը, վերադառնալով «արձակուրդից», այցելեց Վիէնայում և Սոֆիայում ղեկավար մինիստրներին և յայտնի եղաւ որ նա իր հետ տանում է Մակեդոնիայի համար ընփոխների նոր ծրագիր։ Այդպիսով Եւրոպական թիւրքիայում ևս Անգլիան սկսում է զօրեղացնել իր ազդեցութիւնը, որը այդ մահմեդական պետութեան ասիական մասերում, մանաւանդ Արաբիայում, գերակշռող էր։ Անգլիական առատ ոսկին և ճարպիկ քաղաքականութիւնը վաղուց իր ձեռքն էր գցել արաբական ծովափնեայ, կիսանկախ ցեղերի շէյխերին։ Արաբական թերակղզու մի կտորը (Ադէնը) իր թաթի մէջ բռնած բրիտանական առիւծը իր ախորժակները տարածում է և աւելի խոշոր պատառների վրայ։ Մեր ընթերցողը գուցէ յիշում է մի քանի տարի առաջ այս էջերում Կուվէյթի առիթով անգլո-թիւրքական լարուած յարաբերութիւնների մասին բերուած տեղեկութիւնները *)։ Անգլիական զրահակիրների առաջ սուլթանը այն ժամանակ ստիպուած էր յետ կանգնել և՛ անպատիժ թողնել Անգլիայից հովանաւորուած ապստամբ շէյխ Մուբարէշին։ Այժմ այդ նոյն Կուվէյթում, որ անագին նշանակութիւն է ունենալու, իբրև Բաղդադի երկաթուղու մի ծայր Պարսից-Մոցում, անգլիացիները հաստատել են առանձին քաղաքական գործակալութիւն, որի խորհուրդներով պիտի ղեկավարուի Անգլիայից նպաստ ստացող շէյխը։ Կուվէյթը դառնում է անգլիական նաւատորմի կայարան Պարսից Մոցում...

Լորդ Կրեզնը իբրև նուրբ քաղաքագէտ աշխատում է օգտուել նպաստաւոր հանգամանքներից և Անգլիայի ազդեցութիւնը ամրացնել Հնդկաստանի շուրջ։ Արաբիայում, Պարսկաստանում, Բելուջիստանում և Աֆղանիստանում։ Ամեն տեղ անգլիական առևտրական շահերը ամրացւում են քաղաքական որոշ քայլերով։ Առ այժմ առանձին շահ չունի Անգլիան թիւրքիայի հայկական գաւառներում և այդ պատճառով պիտո՞ւնական ցանկութիւններից դէնը չի անցնում նրա դիպլոմատիան, թէկուզ զարհուրելի կոտորածների, սովից և ցրտից մեռնող հոգիների աղաղակները ընդունակ լինեն քարերից անգամ արտասոււնք քամելու։ «Մեր շահը չի պահանջում և չենք կարող միջամբտել»,—անա ժամանակակից մեծ պետութիւնների գործունէ-

*) Տես «Մուրճ» 1901 թ. № 11, երես 218—249

ութեան նշանաբանը: Երևի այդ շահերը պահանջում են այժմ խառնուել մակեդոնական հարցում, որ Անգլիան հանդիսականի դերը փոխել է դերակատարի դերի... Եւ բուլղարական իշխան Ֆերդինանդը իր քաղաքագիտական նուրբ հոտառութեամբ ըմբռնեց ժամանակի պահանջը ու շտապեց Լոնդոն, ինչպէս մի քիչ առաջ՝ Բերլին, «այցեւութեան» էդուարդ Թադաւորին: Փառաւոր ընդունելութիւնը կասկած չթողեց որ Ֆերդինանդը չէր սխալուել իր հաշիւների մէջ: Դիպլոմատների հետ դիպլոմատ պէտք է լինել և ոչ երազող...

Այսպիսով Անգլիան Բալկանեան թերակղզուց մինչև Հնդկաստանի սահմանները, բոլոր այն տեղերում ուր միայն շահ ունի, ամեն կերպ ուժեղացնում է իր ազդեցութիւնը և դիրքը, գերակշռութիւն տալով ծովեզերեայ երկրներին: Մերձաւոր Արևելքի այն մասերում, որոնք հեռու են ծովերից, Բաղդադի երկաթուղու ուղղութեամբ, սկսում է աճել գերմանական ազդեցութիւնը, այսինքն Անատոլիայում, Միջագետքում: Փրանսիայի դերը Արևելքում այժմ չնչին է: Բնականաբար արևելեան ազգերի հասկացողութիւնների մէջ կամաց-կամաց նսեմանում է և ջնջւում Փրանսիայի անունը, Ֆրանսը, որի տեղ օրէցօր բռնում է ինգլիզը: Եւ մի գեղեցիկ օր կը տեսնէք ամբողջ թէ՛ Մերձաւոր և թէ՛ Հեռաւոր-Արևելքը «ինգլիզացած»...

Ս. Լ.

24 փետր.

Ո՞վ փակեց Թաւրիզի Լիլաւա թաղի դպրոցները 1903
— 1904 ուսումնական տարուայ ընթացքում.
(Նամակ խմբագրութեան)

«Մուրճ»-ի էջերում մէկ ու կէս տարի է ես դատափետւում եմ Ատրպատականում իմ ցոյց տուած գործունէութեան համար: Վերջերումս էլ «Մուրճ»-ի այս տարուայ № 1-ի մէջ դարձեալ նոյն բանն է կրկնուում Լիլաւա թաղի դպրոցների փակման առիթով *):

Ես տեսնում եմ որ հակառակ Թաւրիզից ստացուած ու տը-

*) Տես «Մուրճ» №, 1 երես 169—170.